

İslam ve Arap Uyanışı

Tarık Ramazan

İstanbul, Pınar Yayınları, 2013, 224 Sayfa.

Cemile İffet ŞAHİN, Ayşe Betül IŞIK,

Elif ARSLAN, Betül ŞENTÜRK

Yakın bir tarihte Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan ve hızla yayılan Arap uyanışı hem İslam coğrafyasında, hem de tüm dünyada büyük yankı uyandırdı. Toplumsal ve ekonomik koşulları protesto etme, diktatörlüğü reddetme ve yolsuzlukla mücadele etme gibi ortak yanları olsa da, her biri kendine has özellikleri barındıran bu ayaklanmaların arkasındaki muhtemel sebepleri tahlil edip önerilerde bulunan Tarık Ramazan, İslam ve Arap Uyanışı adlı eserinde İslam'ın bir kaynak olarak ne gibi roller üstleneceği ve üstlenebileceğini ele alıyor. Tarık Ramazan, kitabını dört bölüme ayırarak ilk iki bölümde Arap ayaklanmalarının sebepleri ve nasıl isimlendirileceğiyle, bu hareketlerde Batı'nın ve Amerika'nın rolüyle, medyanın halkı nasıl yönlendirdiğiyle ilgili değerlendirmelerde bulunuyor. Yazar, üçüncü ve dördüncü bölümde ise İslam'ın bölgedeki rolünü ve laikliğin bu ülkelerde nasıl uygulandığını ele alarak sadece İslam-laiklik tartışmasının bu coğrafyada yaşayan halklara çözüm sunmayacağını savunuyor. Kurtuluş maksatlı bu ayaklanmalar ancak siyasal, kültürel, ahlaki ve ekonomik açıdan dinin özüne vukufiyet ve maneviyatın hazzına ulaşmakla halkları müspet bir sonuca ulaştıracağına vurgu yapıyor.

İlk bölümde konunun adlandırılmasının önemine değindikten sonra Ramazan, ayaklanmaların öngörülebilir olup olmadığını sorguluyor. Yazar, ayaklanmaların yaşandığı ülkelerdeki ekonomik durum, özgürlük arayışları, siber muhaliflerin eğitilmesi ve onlara yapılan yardımlar dikkate alındığında, cevaplanması gereken önemli soruların bulunduğuna işaret ederek konunun farklı açılardan ele alınması gerektiğini ifade ediyor. Bu sebeple de ayaklanma-

ların ne tamamen öngörülebilir ne de öngörülemez olduğunu belirterek protestoların İslamcı mı yoksa İslamî bir yapıya mı sahip olduğunu irdeliyor.

Tarık Ramazan “İhtiyatlı iyimserlik” ismini verdiği ikinci bölümde ise, Arap toplumlarında meydana gelen ayaklanmaların sebepleri üzerine eğilerek üç görüş ortaya koyuyor:

1- Birleşik Devletler ve Avrupa’nın kılavuzluğuyla Arap toplumlarındaki bu ayaklanmalar özgürlük hareketinden çok demokrasi kisvesi altında yürütülen bir denetim şeklidir. Bir zamanlar yöntem olarak savaş tercih edilirken bugün kitle hareketleri ve pasiflik kullanılarak bölge istikrarının çökertilmesi hedeflenmektedir.

2- Birinci görüşün tersine, Batı çıkarlarına uygun olmayan bu ayaklanmalar Arap toplumları için özgürlük habercisidir.

3- Her şey olgulara bağlanarak ince bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Yazar, Arap toplumlarında meydana gelen ayaklanmalara değindikten sonra Birleşik Devletler ve Avrupa’nın bu hareketlerde payı olup olmadığını sorguluyor. Bu devletlerin Arap toplumlarındaki eylem ve seferberlik çabalarıyla ilgilendiklerini, muhalifler ve devlet tarafından üst düzey yetkililerle sıkı ilişki içinde bulduklarını ortaya koyuyor. Ona göre Birleşik Devletler’in bir yandan diktatörleri destekleyip diğer yandan muhaliflere yardımda bulunması çarpık siyaset güttüklerinin göstergesidir. Aynı zamanda bu ayaklanmalar sebebiyle insanların sokağa dökülmesinde Amerika ve Avrupa devletlerinin etkisinin yanında, internet ve sosyal ağlardan cep telefonlarına kadar hem modern hem geleneksel iletişim araçlarının büyük payı olduğunu ve yirmi dört saat Arapça-İngilizce haber yapan el-Cezire’nin kitleleri seferber etmede kilit rolü oynadığını belirtiyor.

Ramazan, Amerika’nın, içinde bulunduğu duruma bağlı olarak her bir ülkeye farklı davrandığını, Tunus ve Mısır konusunda Nicolas Sarkozy’e uluslararası itibarını tazelemek için büyük fırsat verdiğini ifade ettikten sonra Ame-

rika'nın müdahalede bulunamamasının ekonomik duruma bağlı olduğunu vurguluyor. Yazar ayrıca Libya'nın bağımsız hareket etmesi, Amerika ve Avrupa devletlerinin bölge üzerinde denetimsizliğine sebep olacağı için sadece Kaddafi'yi yerinden etmek de yeterli olmayacağından, gelecek rejim üzerinde etki kurabilecekleri ortamı oluşturma gayesinde olduklarını savunuyor. Ona göre Libya üzerine eğilmelerinin sebebi ise her yıl otuz milyar dolar değerinde ham petrol ihraç edip bu ihracatın yüzde sekseninin de Avrupa birliğine yapılmasıdır.

Yazar Suriye konusunda ise özgürlük, haysiyet gibi değerlerin bir kenara bırakılarak baskıya sessiz kalınmasının arkasında ekonomik nedenler ve jeopolitik hesapların saklı olduğunu, Suriye ordusunun sivilleri öldürmesinde Birleşmiş Milletler'in sessiz kalmasının başka türlü açıklanamayacağını ifade ediyor. Aynı şekilde yazar Bahreyn'de de ekonomik hesapların demokratikleşmeye verilen destekten önce geldiğini vurguluyor.

Tarık Ramazan yukarıda sayılan durumları göz önünde bulundurup Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki karışıklıklar konusunda alelacele sonuca varmadan kaçınarak bu hareketleri küresel bir yaklaşımla ele almak gerektiğini belirtiyor. Eğer liberal demokrasi bir anda Araplar için böylesine harikulade bir şeye dönüştüyse, Batılı güçlerin diktatörlere süregelen koşulsuz desteği nasıl açıklanabilir? Ona göre Batı için Arap dünyasının demokratikleşmesi kendi başına hedef değildir, bölgenin istikrarı ve ekonomik çıkarların güvenceye alınması her şeyden öncedir. Nitekim Obama 19 Mayıs 2011' de Tunus ve Mısır'da halk ayaklanmalarını övdükten sonra konuşmasının yarısını ekonomik meselelere ayırarak onlara maddi destek sağlayıp bağımlı hale getirmeyi hedeflemiştir.

Yazar, Arap ayaklanmalarında belirleyici bir unsur olan Çin'e değinmeyi ihmal etmeyerek onun bölge üzerinde ekonomik stratejisinin meyve verdiğini belirtiyor. Çin'in 2020 yılında ekonomik açıdan Birleşik Devletler'le aynı düzeye gelebileceğini tahmin edilmekle beraber, yazara göre, Çin'in insan hakları konusunda bir söyleminin olmaması büyük bir eksiklik. Ayrıca

Çin'in daha çok büyümesi durumunda vahim sonuçlar doğurabilecek olayların meydana gelebileceği muhtemeldir.

“İslam, İslamlaşma ve Laiklik” başlıklı üçüncü bölümün girişinde Ramazan, hedefinin Arap dünyasının geldiği bu noktada İslam'ın ne tür roller üstleneceğini değerlendirmek, İslam'ın kitlesel ayaklanmalardaki yerini, İslamî kaynakların hayata nasıl geçirileceği ile İslamcı partilerin diktatörlükten kurtulmuş Arap toplumlarında nasıl rol oynayacağını sorgulamak olduğunu belirtiyor.

Tarık Ramazan, Müslüman toplumları araştıran kimi aydınların dini tarikatlardan bahsetmek için kullandıkları ‘İslamlar’ kavramının sorunlu olduğunu belirtep, öncelikle tek bir İslam'dan söz edilmesi gerektiğini, ikinci olarak da var olan çeşitliliği anlatmak için bu ekollerden bahsedilmesi gerektiğini ifade ediyor. Bu çeşitlilikten hareketle İslam Medeniyeti kavramına da açıklık getirerek kastının tek bir İslam, çeşitli yorumlar yelpazesi ve kültürel çoğulculuk olduğunun altını çiziyor.

Yazar, siyasal İslam kavramının hayatımıza girişini ele alarak Müslüman Kardeşler'in bugüne geliş serüvenini, yaşadığı değişimleri değerlendiriyor. Farklı ülkelerde siyasal İslam ortak özellikler sergilese de İslamcı hareketlerin fikir ayrılığına düştüğü konuları yedi başlık altında toplayan yazar, bu konuların tartışmaya neden olduğunu ve incelenmesi gerektiğinin altını çiziyor. El-Kaide örgütünün durumu ile ilgili olarak ta bu tür marjinal grupların zaman içerisinde Arap uyanışında halkın istek ve beklentilerinden ne kadar uzak olduğuna dikkat çekiyor.

Tarık Ramazan, laikliğin Batı toplumları ve İslam toplumlarındaki farklı algılanışını ele alarak laikliğin halkı Müslüman olan ülkelerde baskı aracı olarak anlaşıldığı tespitinde bulunuyor. Türkiye'deki laiklik serüvenine değinen yazara göre tek parti rejimi, laikliği din ile devleti ayırarak değil, dini devlet kontrolüne vererek dayatmıştır. Yazar ayaklanmalar sırasında ortak bir dil tutturulduğunu, bununla belli bir mesafe kat edildiğini söylüyor. Ayaklanmaların hemen sonrasında ise halkın laikler ve İslamcılar diye kutuplaşmasının tehlikeli olduğuna vurgu yaparak, bunun Batı'nın müdahalesine davet

anlamına geleceğine işaret ediyor. Yazara göre, bu sığ tartışmalardan vazgeçilip ayaklanmalarda ön planda olan gençlerin ve halkın ne istediğini iyi tespit etmek gerekiyor. Dünyanın değiştiği göz önünde bulundurularak, eski kategorilerin gözden geçirilmesi ve gereksiz olanların atılması gerektiği görüşünü savunuyor. Yazar laik-liğin kurumsallaşmasının dini kaynaklara ve dinin kamu alanında kapladığı yere illa karşı olmayı gerektirmeyeceğini düşünüyor. Laikleşme ve İslamcılık arasındaki çatışmaları önemli meseleleri örtbas etme çabası olarak görüyor. Müslüman ülkelerin bu amaçsız, boş tartışmadan bir an önce uzaklaşıp İslam'ın otoriteyle olan ilişkisinin farklı biçimlerini ciddi olarak mülhaza etmeleri gerektiğini düşünüyor.

Tarık Ramazan eleştirel düşüncenin göz ardı edilmemesi gerektiğini İslam tarihinden İbn Rüşd, Ahmed bin Hanbel gibi isimlerin sergiledikleri duruşları örnek göstererek vurguluyor. Ona göre, Müslümanlar artık kendi tarihlerini indirgemeci yaklaşımın dışında ele alarak okumalıdır. Yazar artık İlahî ve insan gücünün nasıl dile getirildiğini, bilgiyle mantığın ve bilimin nasıl ilişkilendirildiğini keşfetmenin zamanının geldiği belirtiyor.

Yazara göre sayısız fırsatlar kaçırılan Afrika, Orta Doğu ve Asya'da yaşayan Müslüman toplumlar önyargısız incelenmelidir. Bu toplumların bugün karmaşık krizler ağına takılmış olduğunun altını çizerek bu krizlere odaklanmanın gerekliliğinden bahsediyor.

Ramazan, laiklik taraftarları ile geleneksel İslamcılarını karşılaştırarak, laiklerin önemli konularda söyleyecekleri yeni bir sözleri olmadığının, İslamcılar'ın ise topluma laiklerden daha yakın olmakla birlikte ihtiyaç yönetimi konusunda geride kaldıklarının tespitini yapıyor. İlham ve başvuru kaynağı olarak kullanılması gereken dinin, İslamcılar tarafından çok sık istismar edildiğinin altını çiziyor.

Yazar, laiklerle İslamcılar arasında devam eden çatışmanın başarı ve başarısızlıkları eleştirel gözle enine boyuna tartışmanın önünde bir engel olduğunu düşünüyor. Her iki taraf ta özeleştirmeden kaçarak boş, eskimiş, faydası olmayan bir paradigmaya kendilerini hapsediyorlar. Yazar bu noktada Türkiye'nin

örneklîği konusunun bile sözü edilen ülkelerde kutuplaşmaya neden olduğunu söylüyor. Peki, Türkiye gelecek Arap demokrasisinin izlemesi gereken yolu temsil ediyor mu? Yazara göre Türkiye modeli bir amaçtan ziyade araç olarak görülmelidir.

Eserin son bölümüne geldiğimizde ise; yazar, Arap ayaklanmalarının itici gücünün, dinleri adına hareket eden İslamcı örgütlerin olduğu analizini doğru bulmuyor. Peki, ekonomi, iletişim ve kültürün küreselleşmesi sonucu ortaya çıkan krizlere karşı İslamî kaynak bir öneride bulunuyor mu? Bir başka ifadeyle, özel olarak Arap bireyi, genel olarak Müslümanlar tarih yazma konusunda özne olabilecek mi? İşte bu noktada artık Müslüman kadın ve erkeklerin daha adil ve daha eşit bir dünya için bir vizyon öne sürmelerinin şart olduğunu vurguluyor.

Bu krizlerin ortaya çıkması sonucu zaman zaman dile getirilmiş olan “siyasal İslam’ın başarısızlığı” ifadesi muhtemelen yerini buluyor. O halde siyasal İslam kavramının tanımı nedir? Din kisvesi altında yer alıp belli bir siyasi görüşü olmayan bir grubun, dünyanın muhtelif yerlerinde masum insanları öldürmesi siyasal İslam kategorisine girer mi? Türkiye modelinin Erbakan’dan Erdoğan’a evirildiği süreç Türkiye’yi bu kategoriden çıkarır mı? Batı’ya muhalif bir duruş sergilerken İslam’a başvuran her bir siyasetçi İslamcı mıdır? Yazar; âlimler, sosyologlar ve siyasi bilim adamları tarafından henüz ortak bir tanıma ulaşılamayan siyasal İslam kavramının, hem terminolojik hem de ideolojik açıdan değişime uğradığının kabul edilmesi gerektiğini vurguluyor. Şu bir gerçektir ki; Batı emperyalizmine ve sömürgeciliğe karşı ancak İslam’a başvurarak direnebileceklerini öngören İslamcılar’a göre siyasal İslam’ın öne çıkan özelliklerinden biri, siyasi bağımsızlık, dini kimlik ve kültürel özgünlüğe sahip İslamî devletin oluşturulma çağrısıdır. Yazar bunca anlam kaymasının tek tek incelenip dinin, siyasi eyleme yön veren bir ilkeler bütünü olduğuna ve siyasi ahlak sayesinde sivil toplumun taleplerine kulak verilmesi gerektiğine dikkat çekiyor. Ona göre; devletin, kamu işleri üzerindeki rolünün belirlenmesi gerekiyor. Devlet, herkese insan olması hasebiyle eşit haklar tanımalı, halkın (özellikle kadınların) eğitimi için programlar tasarlayıp gençlere kılavuzluk

sağlamalıdır. Şeriat ise anayasada tartışmalı bir madde olmasının dışında geniş bir bağlamda ele alınıp tekrar tanımlanmalı ve din ile devlet arasındaki otorite ayrımı yapılmalıdır.

Ramazan, kültürlerin çeşitliliğinin özgürlüğe ulaşmada yalnızca araç değil aynı zamanda bir hedef olduğunu hatırlatarak zihinleri denetim altına almaya çalışan güçlerden kurtulmanın yolunun “kültürel ayaklanma” ile olabileceğini belirtiyor. Batı kültürü Müslüman toplumlarda cezp edici olmasının yanında benlik istimlaci, sömürgeleşme, kültürel gasp gibi sonuçları doğurduğu için, bu cezp ediciliği reddeden vicdani çelişkiler ortaya çıkıyor. Yazara göre kültürel rahatsızlığı olan kurtuluş hareketleri başarıya ulaşamaz; kültür ise entelektüel bir yapıya sahip olmasının yanında, ortak bilinç ve hafıza, yaygın psikoloji ve duygular, manevi ve sanatsal birlik yoluyla şekillenmelidir. Arap uyanış hareketi ise kurtuluş temellerini atarken bu meseleleri dikkate almalıdır. Öyle ki Arap ve Müslüman toplumlara bakıldığında eksik olanın dini değil, manevi hayatın olduğu görülüyor. Dinin özünü, anlamını yitirerek biçimsel bir yapıya dönüşmesi ise Müslüman toplumlarda huzur ve bütünlüğün ortadan kalkmasına yol açıyor. Bu yüzden yazar, manevi ve dini bir kurtuluşun hakikî kurtuluş için temel olduğunu vurguluyor. Toplumdaki farklı kültürlere saygı duyarak dinin maneviyatla barıştırılmasının elzem olduğunu söyleyip, kültürel özgürlüğün bütüncül bir yaklaşımı gerektirdiğini belirtiyor. Refah, bütünlüğün sağlanmasıyla meydana gelir; kültürel sömürgecilikten kurtuluş ise, sanat, edebiyat, resim, müzik gibi değerlerin kazanılmasıyla olur. Yazara göre bu noktada Arap uyanışı, diktatörleri devirmekten öte şeyler yapmalı, sanat ve bilime vurduğu kelepçeleri kırmalıdır. Artık Batı’yı suçlamaktan ziyade sorumluluğunun farkına varmalıdır.

Ramazan, Arap ayaklanmalarının bir anlamının olması için, Arap ve Müslüman toplumların Batı’yla olan ilişkilerini yenilemesi gerektiğini belirtiyor. Doğu’nun yükselişe geçmesiyle Batı’nın ideolojik, sosyal ve ekonomik krizlere girmesi ve Çin, Rusya, Japonya, Hindistan gibi güçlerin ortaya çıkması, değişimin sinyalleridir. İçsel değişim yaşayan Batı, Arap uyanışının getirdiği açıklık, dinamizm ve gençliğin gücüyle baş eder duruma geldi ve siyasi-ekonomik

açıdan alt üst oldu. Yazara göre, Batılı Müslümanlar, Arap toplumundaki gençler ile Amerikalı ve Avrupalı gençler arasında bir köprü kurmalıdır. Sonuç olarak Doğu-Batı sorununun ötesinde; özgürlük, özerklik, cesaret ve kararlılık yatıyor; bunların içinde ise uyanış ve devrim.